

MUSLIMANSKO-KATOLIČKA DEKLARACIJA O LJUDSKOM BRATSTVU PRIHVAĆENA U ABU DHABIJU 4. VELJAČE 2019.

Sažetak

Zahvaljujući kreativnom posredovanju Ahmeda Al-Tayyiba, velikog imama Al-Azhara u Kairu, vlada Ujedinjenih Arapskih Emirata pozvala je papu Franju da od 3. do 5. veljače 2019. posjeti njihovu zemlju i sudjeluje u Globalnoj konferenciji o ljudskom bratstvu koju organizira Muslimansko vijeće starješina. Konferenciji je prisustvovalo 500 predstavnika svjetskih religija. Šeik Al-Tayyib i papa Franjo pred televizijskim kamerama potpisali su tom prigodom Deklaraciju o ljudskom bratstvu za mir u svijetu i zajednički život. Predstavljajući tu deklaraciju iz konteksta muslimana i katolika u BiH, autor ističe da je reis emeritus dr. Mustafa Cerić sudjelovao na konferenciji te je objavio njezin prijevod na bosanski u *Preporodu* 15. veljače 2019. Također ju je predstavio javnim predavanjem profesorima i studentima Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu 26. ožujka. Katolički mediji u Sarajevu također su objavili pun tekst Deklaracije. Ovaj autor stavlja Deklaraciju u kontekst nekih ranijih gesta muslimanskih znanstvenika i Sv. Stolice, kao nastup pape Ivana Pavla II. na stadionu u Kasablanci pred muslimanskim slušateljima 1985., Sporazum između Papinskog vijeća za međureligijski dijalog i Trajnog odbora Al-Azhara za dijalog s monoteističkim religijama 1998., Otvoreno pismo muslimanskih čelnika kršćanskim poglavarima *Zajednička riječ između nas i vas* 2007., Otvoreno pismo muslimanskih znanstvenika samoproglašenom emiru ISIL-a 2014., Marakeška deklaracija muslimanskih i drugih vjerskih poglavara 2016., Govor pape Franje na mirovnoj konferenciji na Al-Azharu 2017.

Uvod

U Deklaraciji iz Abu Dhabija potpisnici se oslanjaju na zajedničku vjeru u Boga Stvoritelja i sveopćeg Suca te osuđuju postupke koji predstavljaju prijetnju životu, kao što su genocid, teroristički napadi, prisilno izmještanje, trgovanje ljudima, pobačaj i eutanazija. Svemogućí Bog „nema potrebu da ga bilo tko brani i ne želi da se Njegovo ime koristi za teroriziranje ljudi“. To je hrabra aluzija na nasilja i ubojstva koja čine borci ISIL-a. Proglašavajući ljudsko bratstvo radi mira u svi-

jetu i zajedničkog življenja, potpisnici vaze za pravednom politikom i ekonomijom, za zaštitom prirodnog okoliša, za pravima žena, djece i starijih osoba. U BiH muslimani i katolici već surađuju u čuvanju prirodnih bogatstva zajedničke zemlje, uglavnom po obrazovnim programima u osnovnim i srednjim školama. Konfesionalnim vjeronaukom u državnim školama, pri čemu zakoniti vjerski poglavari nude naobrazbu svojim vjeroučiteljima te daju pisati udžbenike vjeronauka za svoje đake, također prikazuju vjeru drugih đaka i sugrađana. Priznajući potrebu zaštite zlostavljanih članova u obiteljima, podržavaju otvaranje i funkcioniranje „sigurnih kuća“. Ova ih Deklaracija može inspirirati da prodube postojeće razine suradnje i otvore nove. Autor se nada da će Deklaracija pridonijeti otvaranju pameti i srca kod zapadnih kršćana za uklanjanje islamofobije te kod muslimana u islamskim zemljama humanije tretiranje kršćana kao manjine.

Na poziv državnih i vjerskih poglavara Ujedinjenih Arapskih Emirata (UAE) papa Franjo pohodio je od 3. do 5. veljače 2019. tu muslimansku zemlju s preko 9 milijuna stanovnika, od toga je oko 900 000 kršćanskih radnika iz azijskih i afričkih zemalja, većinom s Filipina i iz Indije. Glavni razlog poziva bilo je sudjelovanje vrhovnog vidljivog poglavara katolika u međunarodnoj konferenciji o ljudskom bratstvu (*Global Conference of Human Fraternity*) u organizaciji Muslimanskog vijeća starješina (*Muslim Council of Elders*) koje vodi šaik Muhamed Al-Tayyib, veliki imam Al-Azhara u Kairu kao najznačajnijeg intelektualnog i duhovnog središta sunitских muslimana. Podsjećam da suniti sačinjavaju oko 90 % stanovnika u 49 zemalja s većinom muslimanskih stanovnika. Na konferenciji je sudjelovalo 500 vjerskih poglavara iz cijeloga svijeta, raspravljali su u 21 radnoj skupini (*workshop*) te slušali 60 relatora, a među njima je bilo također kršćana i Židova.¹ Pripreve za ovaj međureligijski susret počele su pohodom šaikinje Lubne Al-Qasimi, državne ministrice UAE-a za toleranciju, Sv. Stolici u svibnju 2016. Nastavljene su pohodom šeika A-Tayyiba papi Franji u Vatikanu 23. svibnja 2016. te detalji dogovoreni novim pohodom šeika Papi u listopadu 2018. Obojica su imali pozitivno prethodno iskustvo suradnje jer je šaik prije toga dogovorio s Papom njegov pohod Kairu 28. i 29.

¹ Podatke preuzimam od Antonio SPADARO, "‘Sentinelle di fraternità nella notte’. Il viaggio apostolico di papa Francesco ad Abu Dhabi", *La Civiltà cattolica* 2019, 467-477. Autor je bio osobno prisutan pri tom prvorazrednom dijaloškom događanju. Usp. također : Darko GRDEN, «Papa Franjo, prvi papa na Arapskom poluotoku u misiji mira: Poziv u korablu bratstva », *Glas Koncila* 6/2019. (10. veljače 2019.), 1,6-7. Aldo SINKOVIĆ, «S papom Franjom od Paname, Abu Dabija i Maroka do Bugarske i Makedonije », *Kana* 3/2019., 36-37.

travnja 2017. kada je katolički poglavar na međunarodnoj konferenciji o miru potvrdio svoj stav da islam nije religija prisiljavanja te pozvao na odgajanje mladih u njihovu vjerničkom identitetu, u otvorenosti za dijalog s drukčijima.²

Katolici UAE-a organizirani su u Apostolski vikarijat Južne Arabije koji obuhvaća UAE, Oman i Jemen. U katedrali u Abu Dhabiju nedjeljom se slave mise na osam jezika. Sv. Stolica najavila je Papino putovanje u UAE 6. prosinca 2018. Istoga dana biskup Paul Hinder, apostolski vikar, uputio je pastirsko pismo svojim vjernicima na engleskom s najavom dogovorenog programa i pozivom: „Molite da ovaj pohod bude duhovni događaj. Molite za vladare ove zemlje koji omogućuju ovaj pohod. Zahvaljujem vladi UAE-a za njihovu velikodušnost jer su ne samo omogućili ovaj pohod nego nam velikodušno dali program sa slavljenjem mise. Molim da poštujemo i surađujemo u smjernicama posebnog tima naše Crkve koji osnivamo za ovaj pohod.“³ Papa je za geslo toga pohoda odabrao molitvu sv. Franje: „Učini me sredstvom svoga mira“. U svojem govoru skupini od oko 700 predstavnika islama, kršćanstva i drugih religija povezo je ovaj svoj pohod s 800. obljetnicom susreta Franje Asiškog i sultana koji je predvodio muslimansku vojsku u petom križarskom ratu u Damietti, Egipat, negdje u rujnu 1219.: „Duha zahvalna Gospodinu, o osamstotoj obljetnici susreta sv. Franje Asiškog i sultana al-Malika al-Kamila, prihvatio sam prigodu da dođem ovamo kao vjernik koji žeda za mirom, kao brat koji s braćom traži mir. Željete mir, promicati mir, biti oruđe mira: radi toga smo ovdje.“⁴ Događaj je zabilježen u *Pravilu prvom (Regula prior)* kod franjevac. Muslimanski izvori nisu zabilježili događaj, ali današnji ga pobornici dijaloga smatraju povijesnim te ističu razboritost sultana koji je mirno saslušao kršćanskog monaha u duhu kuranske pohvale

² Usp.: *Address of His Holiness Pope Francis to the Participants in the International Peace Conference*, Al-Azhar Conference Centre, Cairo, Friday, 28 April 2017, 4 stranice elektroničkog teksta (Multimedia). U Egiptu su tokom 2016. muslimanski ekstremisti izvršili desetine samoubilačkih napada na muslimane u džamijama i kršćane u crkvama. U takvu ozračju predsjednik Egipta Abdel-Fatah Al-Sisi te muslimanski i kršćanski poglavari pozvali su papu Franju u mirotvorni pohod.

³ Bishop Apostolic Vicar Paul HINDER, *Letter to All Faithful on the visit of Pope Francis to the UAE from 3-5 February 2019* (dvije stranice, internetski uvid 22. ožujka 2019.).

⁴ Prijevod D. GRDEN, u *Glasu Koncila* 6/2019, str. 1. Pun tekst objavila je agencija ZENIT, *Abu Dhabi: Pope Francis' Address to Interfaith Meeting at Founder's Memorial* (5 stranica, elektronski uvid 19. ožujka 2019.).

kršćanskim monasima zato što se ne ohole (K 4,94 i 5,82).⁵

Neke prethodne geste muslimanske uleme i Sv. Stolice

Jednina u arapskom *alim* znači znanstvenik, učenjak, a u množini ta imenica glasi *ulema*. To su „oni koji su priznati kao učenjaci ili autoriteti u vjerskim znanostima, posebno imami važnih džamija. Sudci i profesori na fakultetima i univerzitetima, i generalno, skup učenjaka kompetentnih da odlučuju o vjerskim pitanjima“.⁶ Poziv Drugog vatikanskog sabora na uspostavu dijaloških odnosa s muslimanima radi vjere u Boga jedinoga i abrahamske baštine koju njeguju zajedno sa Židovima i kršćanima (NAE 3; LG 16) među bošnjačkim teolozima oduševljeno je prihvatio profesor Husein Đozo (1912.-1982.). Na otvaranju Fakulteta islamskih nauka u studenom 1977. u Sarajevu pozvao je profesore da pružaju stručnu naobrazbu budućim predvoditeljima muslimanskih dežmata koji će svoje vjernike podržavati u zalaganju da budu u svojim životnim prilikama dosljedni vjernici. Posebno je to činio po svojim člancima u *Glasniku Vrhovnog islamskog starješinstva* i vjerskim novinama *Preporodu*.⁷ Drugi znanstvenik i vjerski poglavar muslimana u BiH otvoren za dijalog s kršćanima bio je profesor Ahmed Smajlović (1938.-1988.) koji je sudjelovao na

5 Usp.: Dawn M. NOTHWEHR, „A Model for Muslim-Christian Dialogue on Care for the Earth, St. Francis and the Sultan, and Pope Francis“, u: Vladimir LATNOVIC-Gerard MANNION-Jason WELLE (ed.), *Catholicism Engaging Other Faiths. Vatican II and its Impact* (Palgrave Macmillan, 2018.), 265-284. Waren C. SCHULTZ, „Crfusades“, *Encyclopedia of Islam and the Muslim World* (Macmillan Reference USA, 2004.), 164-165: „Razdori među Ejubidima doprinijeli su složenoj događanju pete križarske vojne (1217.-1229.). Uviđajući stratešku važnost Egipta, ova je vojna počela franačkom opsadom egipatske luke Damietta. Suočavajući se s rivalstvima unutar Ejubida, al-Malik al-Kamil kao ejubidski vladar Egipta ponudio je predaju Jeruzalema Francima, ako bi napustili Egipat, ali su križari odbili. God. 1221. križari su istjerani iz Egipta. Peta križarska vojna završila je bizarnim događajem 1228.-1229. u kojem je car Fridrih II. izopćen što je odgađao izvršenje svoga križarskog zavjeta, uspješno isposlovao od al-Malika al-Kamila dopuštenje da kršćani preuzmu kontrolu nad nekim položajima u Jeruzalemu, a ipak su ga stanovnici Akre zasuli otpadcima pri povratku u Europu.“

6 Cyril GLASSÉ, *Enciklopedija islama* (Sarajevo: Libris, 2006.), 597-598. Usp.: Enes KARIĆ, „Ulema i njezina uloga u historiji“, Ahmed MEHMEDOVIĆ, *Leksikon bošnjačke uleme*, 5-16. On prevodi sa „znalci vjere“.

7 Više o njemu u *Leksikonu bošnjačke uleme*, 155-156. O njemu je napisana i obranjena disertacija na njemačkom, Ibrahim DŽAFIĆ, *Der Korankommentar von Husein Džozo (1912-1987). Moderne Koraninterpretation in Bosnien* (Marburg: Tectum Verlag, 2008.).

Seminaru muslimansko-kršćanskog dijaloga u Tripoliju 1. do 5. veljače 1976. i o tome pisao na bosanskom.⁸ Na tome seminaru katoličku delegaciju predvodio je kardinal Sergio Pignedoli koji je od 1973. do 1980. bio predsjednik Papinskog tajništva za odnose s nekršćanima. Iz tog seminara izrastao je Rimski protokol od 18. ožujka 1976. o uspostavi Permanentnog Islamsko-kršćanskog odbora za dijalog.⁹ Dr. Smail Balić (1920.-2002.) bio je bošnjački intelektualac i politički izbjeglica u Austriji koji je nastupao na međureligijskim skupovima zalažući se za dijalog i tvrdeći da je islam miroljubiva religija koja u biti prihvaća pluralizam i demokraciju. Te stavove unio je u natuknice o svojoj vjeri u *Leksikonu religija*.¹⁰

Pravi stres u odnosima kršćana i muslimana prouzročila je skupina od 19 terorista koji su 11. rujna 2001. oteli četiri aviona te dva od njih naveli na rušenje Trgovačkog centra na Manhattanu, New York. U sve četiri smišljeno nanese nesreće poginulo je 2985 osoba. Prema službenoj američkoj istrazi teroristi su bili aktivisti Al-Qaide na čelu s Osamom bin Ladenom koji je to u prvim danima zanjekao, ali je priznao 2004.¹¹ Osobno sam susreo neke muslimane koji tvrde da je to podvala američkih i izraelskih tajnih služba, a indijski liječnik koji je popularni propovjednik islama poziva se na izjave nekih američkih znanstvenika pri iznošenju uvjerenja da napad na tornjeve u New Yorku nisu izvršili muslimanski teroristi.¹² Predstavnici islamskih institucija i vlada prihvatili su dokaze da su ovaj teroristički napad u Americi 2001., kao i kasnije počinjene u Londonu u srpnju 2004. i Madridu u ožujku 2005., počinili vehabijski usmjereni muslimanski pojedinci. To je dalo povod UN-u i EU-u da zakonski definiraju što je kažnjivi terori-

⁸ Usp.: Mato ZOVKIĆ, „Dijalog uz svijest o razlikama u misli i praksi Dr. Ahmeda Smajlovića“, *Zbornik fakulteta islamskih nauka u Sarajevu* 13 (2009.), 121-135.

⁹ Usp.: *Documents and Researches of Seminar of the Islamic-Christian Dialogue, Tripoli 1-5 February 1976*, Popular Office of Foreign Relations, Socialist People's Libyan Arab Jamahiriya 1390-1981. Ovu knjigu vlada Libije izdala je najprije na francuskom. Za katoličko vrednovanje susreta usp.: Maurice BORRMANS, „Le séminaire du dialogue islamo-chrétien de Tripoli (Libyie) (1-6 février 1976)“, *Islamochristiana* 2 (1976.), 135-170.

¹⁰ *Leksikon temeljnih religijskih pojmova: židovstvo, kršćanstvo, islam* (Zagreb: Prometej, 2005.). Ovo je prijevod drugog njemačkog izdanja iz god. 1996. Više o S. Baliću u *Leksikonu bošnjačke uleme*, 71-72.

¹¹ Služim se podacima iz članka „Napadi 11. rujna 2001.“, *Wikipedia*, 10 stranica (uvid 9. travnja 2019.)

¹² Dr. Zakir NAIK, „Napad u New Yorku nije djelo muslimana“, u svojoj knjizi *Islam u centru pažnje. Transkripti tribina i debata* (Novi Pazar: El-Kelimeh, 2012.), 436-438.

zam, a muslimanskim institucijama prigodu da pojasne razlike između ispravno shvaćenog džihada i zločinačkog ubijanja nevinih u ime islama.¹³ Ondašnji reis IZ u BiH dr. Mustafa Cerić izdao je god. 2005. Deklaraciju europskih muslimana (*A Declaration of European Muslims*) kojom osuđuje terorističke napade ekstremista u New Yorku, Londonu i Madridu, traži od europskih država da ugrade znoj muslimana koji žive i rade u Europi te zove muslimane Europe da izbjegavaju tribalizam i grade muslimanske strukture. Predstavnici muslimanskih organizacija, njih 400 iz 28 zemalja Europe, potpisali su 15. siječnja 2008. *Povelju muslimana Europe*.¹⁴ Profesor Fikret Karčić, u intervjuu Irfanu Redžoviću za *Dane* 25. 1. 2008., ovako je sažeo tu povelju: „Zapravo se želi naglasiti značaj islama u svijetu i njegovih ljudskih, duhovnih i civilizacijskih potencijala. Mislim da su pisci povelje željeli ukazati na značenje islama koje je izvan vrlo često usko definiranog pravnog koncepta i nastoje podcrtati duhovne, ljudske i civilizacijske potencijale koji, između ostaloga, zahtijevaju uspostavljanje odnosa suradnje s Evropom i sa Zapadom.“¹⁵

Papa Benedikt XVI. za vrijeme apostolskog pohoda Njemačkoj držao je 12. rujna 2006. u Regensburgu predavanje profesorima i studentima fakulteta gdje nekoć predavao: „Vjera, razum i univerzitet – sjećanja i refleksije“. Iz novinskih izvještaja poznato je da pripravlje-

¹³ Usp.: Mato ZOVKIĆ, „Nasilje muslimanskih ekstremista“, *Riječki teološki časopis* 16 (2008.), 327-358. Fikret KARČIĆ, „Terorizam: značenje, historija i veza s religijom“, *Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini* LXIV, 3-4 (2002.), 253-283. ISTI: „Značenje terorizma – odgovori muslimanskih ustanova“, *Ondje*, br. 5-6, str. 438-464.

¹⁴ *Muslims in Europe Charter* (internetski tekst od 5 stranica). Među pet uvodnih načela o cilju i potrebi dokumenta jedno glasi: „Potreba da držimo vrijednosti međusobnog razumijevanja radeći za mir i dobrobit društva, umjerenost i međukulturni dijalog, daleko od svake naklonjenosti ekstremizmu i isključivosti.“ Obuhvaća 26 članaka razdijeljenih u podnaslove: shvaćanje islama (čl. 1-13), muslimanska prisutnost u društvu: načela za muslimansku interakciju (čl. 14-15), građanska pripadnost (*citizenship* – čl.17-22), islamsko pridonnošenje Europi (čl. 23-26). Završava citatom: „O ljudi! Mi smo vas sve stvorili od muškarca i žene, i učinili od vas narode i plemena – da biste mogli upoznati jedni druge“ (K 49,13).

¹⁵ Irfan REDŽOVIĆ, „Biti Evropljanin na muslimanski način. Intervju s profesorom Fikretom Karčićem“, *Dani* od 8. 2. 2008., str. 36-38. Vuk BAČANOVIĆ, „Muslimani mogu ujediniti Evropu“, *Dani* od 25. 1. 2008. na dvije stranice donosi prikaz Povelje muslimana Europe izvukavši dijelove u kojima su evropski muslimani potaknuti na sudjelovanje u političkim institucijama svojih zemalja, a cilj bi bio iskorjenjivati predrasude europskih starosjedilaca protiv islama i štiti vlastite pripadnike od ekstremizma u zemljama koje nisu uređene prema šerijatu.

ni tekst nije dao na konzultaciju svojim savjetnicima. Dva dana prije planiranog održavanja novinari su dobili tekst uz napomenu da ne citiraju prije održavanja. Neki od njih odmah su ukazali Papinim neposrednim suradnicima na mogućnost da govor podigne veliku buru kod muslimana. Odgovor je glasio kako je prekasno za ikakvo mijenjanje. Benedikt XVI. naveo je izjavu bizantskog cara Maunela II. Paleologa iz god. 1391. da je Muhamed „zapovjedio širiti mačem vjeru koju je propovijedao“ te da bi „bilo protivno Božjoj naravi ne djelovati razumski“. U nastavku je Papa govorio o tri faze dehelenizacije kršćanstva: reformacija s načelom *sola Scriptura*, liberalna teologija 19. st. koja je tražila Isusa čistog čovjeka, suvremena inkulturacija koja uvažava iskustvo kulturnog pluralizma. Po Papinu uvjerenju za dijalog kultura nužna je otvorenost razuma i vjere jer je bit teologije u razumnosti vjere. Dok je Papa bio još na putu, muslimani Europe i svijeta uputili su oštre proteste. Papa je kasnijim tumačenjem pokušao ublažiti duhovnu štetu obrazlažući da je to bilo samo navođenje jednog teksta iz 14. stoljeća, ne njegovo osobno mišljenje. U Sarajevu su reis dr. Mustafa Cerić i ondašnji dekan Fakulteta islamskih nauka dr. Enes Karić dali mudar osvrt, naglasivši da su bosanski muslimani slobodno prihvatili islam, trpjeli za svoju vjeru pod komunističkim režimom i odbacuju takvu insinuaciju o Muhamedu. Upozorili su ipak da ne bi bilo razborito organizirati nasilne proteste u BiH zbog ovog incidenta. Mi katolički Sarajlije sjećamo se da žestokih protesta nije bilo u smislu eventualnog bacanja kamenja na zgradu Apostolske nuncijature u glavnom gradu naše države. Papa je pozvao 25. rujna 2006. ambasadore muslimanskih zemalja u Rimu želeći ojačati povjerenje između Svete Stolice i muslimanskih zajednica u svijetu. Bio je pozvan i ambasador BiH pri Sv. Stolicu, uz objašnjenje da su muslimani u ovoj zemlji relativna većina, ali ona ostaje sekularna država.

Kad se smirila bura oko Papina govora u Regensburgu, skupina od 38 muslimanskih učenjaka uputila mu je 12. listopada 2006. otvoreno pismo, uljudno mu skrećući pozornost na dijelove njegova govora u Augsburgu koje smatraju krivim tumačenjem islama i ponizno prihvaćajući slabosti muslimanskih vladara i pojedinaca koje su se dogodile tokom povijesti u zemljama s većinom muslimanskih stanovnika.¹⁶ U Amanu je od 4. do 7. rujna održana konferencija u okviru koje je Murad Wilfried Hofmann održao izlaganje „Razlike između

¹⁶ Engleski izvornik dobio sam ljubaznom uslugom djelatnika Papinskog vijeća za međureligijski dijalog 17. prosinca 2008. Dokument obuhvaća četiri stranice teksta plus dvije stranice imena i funkcija potpisnika.

muslimanskog i kršćanskog poimanja božanske ljubavi – Differences between the Muslim and the Christian Concepts of Divine Love“. Kao europski intelektualac obraćenik na islam, koji relativno dobro pozna kršćanstvo, zaključio je da je u islamu neprimjereno govoriti o Božjoj ljubavi prema ljudima, a pravilnije bi bilo ogovoriti o Božjoj blagosti, sućuti, milosrđu, dobroti. Također ni ljubav prema bližnjemu ne izriče točno muslimanski stav jer bi prikladnije bilo govoriti o bratstvu svih ljudi. Ljubav prema neprijateljima bila bi nerealna i ljudski nedostiživa.¹⁷ Unatoč takvoj analizi europskog muslimanskog intelektualca, Kraljevski institut za islamsku misao u Amanu (*The Royal Aal al-Bayt Institut for Islamic Thought*) organizirao je pripremu i objavljivanje otvorenog pisma 138 muslimanskih teologa kršćanskim vjerskim poglavarima 13. listopada 2007. s engleskim naslovom: *A Common Word between Us and You – Zajednička riječ između nas i vas*.¹⁸ Autori dokumenta u naslovu citiraju kur’ansku izreku u 3,64 te nude suradnju kršćanima, oslanjajući se na učenje Kur’ana i Biblije o ljubavi prema Bogu i bližnjemu. Dokument ima tri dijela:

- I. ljubav prema Bogu u Kur’anu i u Bibliji kako je shvaćaju muslimani;
- II. ljubav prema bližnjemu u islamu i u Bibliji;
- III. „Dođite na zajedničku riječ našu i vašu“, gdje su muslimani i kršćani potaknuti na suradnju u izgrađivanju pravednog mira jer je u pitanju zajednička budućnost čovječanstva.

Na tu inicijativu pozitivno su reagirali predstavnici anglikanaca, pravoslavaca i protestanata. Papinsko vijeće za međureligijski dijalog prihvatilo je s katoličke strane zadaću da povremeno organizira s muslimanskim partnerima iz ovoga kruga Katoličko-muslimanski forum. Na prvom zasjedanju Foruma nastupio je i dr. M. Cerić koji je prigodom prijema sudionika kod pape Benedikta 6. studenog 2008. govorio o potrebi iscjeljenja i povjerenja, unatoč tragediji koju su doži-

¹⁷ Usp.: Friedmann EISSLER, *Muslimische Einladung zum Dialog. Dokumentation zum Brief der 138 Gelehrten („A Common Word“)*, (Berlin: Evangelische Zentralstelle für Weltanschauungsfragen, 2009.), 7.

¹⁸ Moj komentar dokumenta i prijevod na hrvatski, u: Mato ZOVKIĆ, *Pozitivna recipročnost u međureligijskim odnosima* (Sarajevo: Napredak, 2015.), 332-387. Dokument s popratnim izjavama preveden je i na bosanski: *Zajednička riječ za nas i vas* (Sarajevo: El-Kalem i CNS, 2010.).

vjeli bosanski muslimani.¹⁹

Pod vodstvom američke vojske međunarodne snage izvršile su invaziju na Irak god. 2003. u nakani da sruše režim diktatora Sadama Huseina koji navodno skuplja oružje opasno za međunarodnu zajednicu. Sadam je pripadao manjinskom stanovništvu od 20 % sunita, dok su 60 % Iračana šijiti. Već prve godine toga rata selafijski džihadisti počeli su u samoubilačkim napadima na šijitske džamije, civile i iračke državne institucije borbu za Islamsku državu Iraka i Levanta koja se takvom proglasila u travnju 2013. Kad se građanski rat u Siriji pretvorio u sektaški, Islamska država se proširila i učvrstila tako da je jedno vrijeme obuhvaćala područje od grada Rake na sjeveru Sirije do predgrađa Bagdada na jugu Iraka, što je udaljenost od oko 500 km. Abu Bakr al-Baghdadi proglasio se emirom te terorističke države. Međunarodne snage suprotstavile su se vođama te države. Pučanstvo koje se našlo pod okupacijom Islamske države „postalo je izloženo bičevanju, sakaćenju, obezglavlivanju i razapinjanju. Žrtve ovakvih kazni bile su razložno odabrane ili po slobodnom nahodaženju vehabijskih skupina. Najčešće žrtve su šijiti, sunitski rivali, zarobljeni vojnici i ‘nemoralne’ žene.“²⁰ Iračka i američka vojska slomila ih je u Iraku, a krajem ožujka 2019. došlo je do masovne predaje posljednjih skupina Islamske države u Siriji te je tako ISIL izgubio i Bogu /Raku/ kao posljednje uporište u Siriji.

Preko 120 muslimanskih vjerskih poglavara i čelnika institucija uputilo je 24. rujna 2014. otvoreno pismo vođi ISIL-a Abu Bakr al-Baghdadiju, u kojem su na početku svoje poruke kratko iznijeli u 24 teze, a zatim ih na oko 20 stranica obrazložili citatima iz Kur’ana i islamskih izvora. Oni su svjesni da glavnog naslovnika ne mogu obratiti, ali mogu drugim muslimanima pokazati da je terorizam u ime islama iskrivljanje primjera i učenja proroka Muhameda.²¹ Evo tih sažetih teza (*executive summary*):

1. U islamu je zabranjeno izdavati fetve bez svih potrebnih znanstvenih propisa. I tada fetve trebaju slijediti teorije kako su definirane u klasičnim tekstovima. Također je zabranjeno citirati stih kuranskog teksta – ili dio stiha – radi

¹⁹ Prijevod govora s engleskog koji završava potresnom molitvom što ju je reis molio i u Srebrenici, objavljen je u M. ZOVKIĆ, *Op. cit.*, 387-390.

²⁰ Iz članka „Islamska država“ (četiri stranice), *Wikipedia*, (uvid 4. travnja 2019.).

²¹ *Open Letter to Abu Bakr al-Baghdadi*, engleski tekst dostupan na Googleu, uvid 30. travnja 2019.

postavljanja pravila bez uvažavanja svega što Kur'an i Hadis uče u vezi s time. Drugim riječima, postoje stroge subjektivne i objektivne prethodne odredbe za fetve pa se ne smiju 'čupkati' kur'anski stihovi za zakonske odredbe bez uzimanja u obzir cijelog Kur'ana i Hadisa.

2. Zabranjeno je u islamu izdavati ikakve zakonske odredbe o bilo čemu bez dobra poznavanja arapskog jezika.
3. Zabranjeno je u islamu odviše pojednostavljivati šerijatske stvari i ignorirati usvojene islamske znanosti.
4. Znanstvenici se u islamu mogu razlikovati u bilo čemu, osim u temeljima religije koje svi muslimani trebaju poznavati.
5. Zabranjeno je u islamu ignorirati stvarnost suvremenog razdoblja kada se izvode zakonske odredbe.
6. U islamu je zabranjeno ubijati nevine.
7. U islamu je zabranjeno ubijati poslanike, ambasadore i diplomate, a to znači da je zabranjeno ubijati novinare i njihove pomoćnike.
8. Džihad je u islamu obrambeni rat. Nije dopušten bez opravdanog razloga, ispravne svrhe i ispravnih pravila ponašanja.
9. Zabranjeno je u islamu nekoga proglasiti nemuslimanom, osim ako osobno izjavljuje da ne vjeruje.
10. U islamu je zabranjeno ikako ozljeđivati ili mučiti – kršćane ili nekoga od „Naroda Pisma“.
11. Obvezatno je pripadnike Jezida smatrati narodom Pisma.
12. U islamu je zabranjeno ponovno uvođenje ropstva. Ono je dokinuto univerzalnim konsenzusom.
13. Zabranjeno je u islamu ljude prisiljavati na obraćenje.
14. Zabranjeno je u islamu uskraćivati ženama njihova prava.
15. Zabranjeno je u islamu uskraćivati djeci njihova prava.
16. Zabranjeno je u islamu propisivati zakonske kazne (*hudud*) bez provođenja ispravnih postupaka koji garantiraju pravdu i milosrđe.
17. U islamu je zabranjeno mučiti ljude (*torture people*).
18. U islamu je zabranjeno unakaziti pokojnike.
19. U islamu je zabranjeno pripisivati Bogu zla djela Ψ.
20. U islamu je zabranjeno razarati grobove i svetišta Proroka i Drugova.
21. Oružani ustanak zabranjen je u islamu iz bilo kojeg razloga, osim zbog izrazite nevjere vladara i onih koji ne dopuštaju ljudima da obavljaju molitve.
22. Zabranjeno je u islamu proglašavati kalifat bez konsenzusa

svih muslimana.

23. U islamu je dopuštena lojalnost vlastitoj naciji.
24. Nakon smrti Proroka, mir bio nad njim, islam ne traži ni od koga da emgirira bilo kamo.

Očito je da su znanstvenici vjernici, koji su sastavili ovaj dokument te ga potpisali vlastitim imenom i mjestom službe, imali na umu konkretna zlodjela i teške prekršaje ISIL-ovaca ne samo nad pripadnicima islamskih naroda nego i nad kršćanima i Židovima.

Na inicijativu marokanskog kralja Muhameda VI. i Foruma islamskih društava sa sjedištem u UAE-u organizirana je 25. do 27. siječnja 2016. Konferencija o religijskim manjinama u muslimanskim zemljama s namjerom da sudionici doprinesu povijesnom oživljavanju Medinske povelje, uvažavajući globalne i međunarodne ugovore i primjere dobre prakse za djelovanje u pluralnom društvu. Cilj je konferencije bio doprinijeti legalnoj podlozi za kontekstno /kontraktualno?// građanstvo i zaštiti manjina, probuditi dinamizam u muslimanskim društvima i potaknuti osnivanje širokog pokreta za zaštitu religijskih manjina u muslimanskim zemljama.²² Deklaraciju je potpisalo više od 250 muslimanskih vjerskih poglavara, državnika i znanstvenika. Prisustvovali su i članovi progonjenih religijskih manjina, kao kaldejci katolici iz Iraka. Sudionici su usvajanjem Deklaracije kao muslimanski čelnici željeli odgovoriti na progone religijskih manjina od strane ISIL-a, kao što su kršćani i Jezidi. U usvojenom i potpisanom tekstu ističu da to čine o 1400. godišnjici Medinske povelje kao ustavnog ugovora između Proroka Muhameda i stanovnika Medine koja je zagarantirala religijsku slobodu svima, bez obzira na vjeru. Sržni dio glasi: „Ovim izjavljujemo čvrsto pristajanje uz načela koja su izražena u Medinskoj povelji čiji uvjeti su sadržavali niz načela ustavnog i kontraktualnog građanstva, kao slobodu kretanja, pravo na vlasništvo, obvezu međusobne solidarnosti i obrane, kao i načela pravde i jednakosti pred zakonom. Ciljevi Medinske povelje nude prikladan okvir za nacionalne ustave u zemljama s većinom muslimanskih stanovnika. Povelja Ujedinjenih nacija sa srodnim dokumentima, kao što je Opća deklaracija o ljudskim pravima, sukladni su s Medinskom poveljom, uključujući promatranje javnog reda. Uviđajući, nadalje, da duboko

²² Usp.: internetsku natuknicu *The Rights of Religious Minorities in Predominantly Majority Muslim Communities: Legal Framework and a Call to Action Marrakesh, Marrocco* (dvije stranice) i *Marrakesh Declaration* (dvije stranice). Uvid 2. travnja 2019.

razmišljanje o različitim krizama koje pritišću čovječanstvo naglašava neizbježnu i hitnu potrebu suradnje među svim religijskim skupinama, ovim tvrdimo da se takva suradnja temelji na dokumentu 'Zajednička riječ' koji traži da takva suradnja bude iznad međusobne tolerancije i poštovanja te da donosi punu zaštitu prava i sloboda svim religijskim skupinama na civiliziran način, uz uzdržavanje od prisile, predrasuda i arogancije."

Od novijih papa Ivan Pavao II. prokrcio je put povjerenju i suradnji katolika i muslimana u duhu dijaloga koji je pokrenuo Drugi vatikanski sabor. Već u drugoj godini svoje službe zatražio je od kardinala Johannes Willebrandsa kao predsjednika Tajništva za promicanje kršćanskog jedinstva da kontaktira sve nadležne za susret s ekumeniskim patrijarhom Dimitriosom I. u Carigradu. Vlada Turske tražila je da Papin avion aterira u Ankari kao glavnom gradu te da tek nakon susreta s predstavnicima države i katolicima u toj zemlji pođe na susret u Carigrad.²³ Putovanje je organizirano za 29. i 30. studenog 1979. Katolike je u Ankari ohrabrio da budu ponosni na svoju vjeru, ali i potaknuo na dijalog s muslimanima kao većinom u toj državi. Istaknuo je da islam svojom duhovnom baštinom „ima sposobnost pružati mladima životnu orijentaciju, ispunjati prazninu koju ostavlja materijalizam, davati siguran temelj socijalnom i pravnom poretku“ te preporučio „priznavanje i razvijanje duhovnih poveznica koje nas sjedinjuju u svrhu zajedničkog promicanja i obrane moralnih vrijednosti, mira i slobode, kako nas potiče Koncil“ (br. 3).²⁴ U svojim nastupima i preko diplomata Sv. Stolice naglašavao je mjerila za takvu slobodu: pravo na odabir religije, pravo javnog štovanja Boga u duhu vlastite religijske pripadnosti, pravo na vjerski odgoj i izobrazbu, pravo na zaštitu od diskriminacije i prisile, pravo na samostalno vjerničko organiziranje i izbor poglavara, pravo na školovanje vjerskih služitelja, pravo govora i tiska, pravo proklamiranja vlastitog vjerskog učenja, pravo na karitativno djelovanje, pravo na dijalog.²⁵

²³ Usp.: podnaslov „Peter and Andrew“, u: George WEIGEL, *Witness to the Hope. The Biography of Pope John Paul II* (New York: Cliff Street Books, 1999.), 358-362.

²⁴ „Alla comunità cattolica di Ankara: Abbiate sempre il coraggio e la fierezza della vostra fede“, *Insegnamenti di Giovanni Paolo II II,2 (luglio-dicembre 1979)*, 1263-1267.

²⁵ Usp.: Jaclyn O'BRIEN McEACHERN, *Diplomatic Activity in Service of Papal Teaching: The Promotion of Religious Freedom in Relations with Selected Islamic States During the Pontificate of John Paul II* (disertacija na Pravnom fakultetu The Catholic University of America), (Washington D. C.: 2010.), 44-94.

U vrijeme pape Ivana Pavla II. potpisan je 28. svibnja 1998. „Sporazum Papinskog vijeća za međureligijski dijalog i Permanentnog odbora Al-Azhara u Kairu za dijalog s monoteističkim religijama“. Sporazumom su se institucije obvezale na „istraživanje zajedničkih vrijednosti, promicanje pravde i mira, promicanje poštovanja prema religijama, razmjenu o predmetima od zajedničkog interesa, kao što je obrana ljudskog dostojanstva i ljudskih prava, promicanje međusobnog razumijevanja između katolika i muslimana razmjenom potrebnih informacija“ (čl. 6).²⁶ Papa Franjo mogao se s povjerenjem osloniti na suradnju tih dviju institucija u pohodu muslimanima i kršćanima Egipta 28. i 29. travnja 2017. i UAE-u od 3. do 5. veljače 2019.

Ivan Pavao II. posjetio je od 15. do 19. kolovoza 1985. sedam afričkih zemalja: Togo, Obalu Bjelokosti, Kamerun, Centralnu Afričku Republiku, Zair, Keniju i Maroko. Kako se te godine slavila Međunarodna godina mladih, kralj Maroka Hasan II. zamolio je Papu da u svoj program uključi i nastup pred 80 000 mladih, uglavnom muslimana, u Kasablanci. Papi zdesna bila su dva kraljeva sina, a kralj je protumačio prisutnim ambasadorima i mladima zašto je pozvao Papu. Papi su pljeskali prisutni mladi, a on je protumačio da kršćani i muslimani žive u istom svijetu, obilježenu znacima nade i znacima tjeskobe. Naglasio je kako je došao u Maroko posvjedočiti svoju vjeru i svoje želje za sreću ljudi. U svijetu koji želi jedinstvo i mir usred tolikih napetosti i sukoba vjernici trebaju promicati prijateljstvo i jedinstvo među narodima.²⁷

U pripravljanju katolika za Jubilej 2000. Ivan Pavao II. skrenuo je pozornost i na odnose s današnjim muslimanima. U enciklici o misijskoj djelatnosti Crkve *Redemptoris missio* od 5. prosinca 1990. i apostolskom pismu *Tertio millennio advniente* od 10. studenog 1994. govori o nekršćanskim religijama kao pozitivnom fenomenu jer one zajedno s kršćanstvom potiču ljude na traženje smisla ljudskog života.²⁸ Na generalnoj audijenciji 5. svibnja 1999. govorio je o muslima-

²⁶ Pun engleski tekst Sporazuma donosi Jaclyn O'BRIEN McEACHERN, Op. cit., 373-374.

²⁷ Usp.: „Ivan Pavao II. treći put u Africi: Papin zagrljaj s izravnim potomkom proroka Muhameda“, *Glas koncila* 35/1985. (od 1. rujna 1985.), str. 1, 3-4. Također George WEIGEL, Op. cit., 498-500. On bilježi: „Kardinal Josef Tomko bio je na stadionu u Casablanci i nije ni slutio što očekivati. Promatrao je mnoštvo, ne Papu, a ono što je vidio bili su zanimanje i neka vrsta poštovanja. Muslimanski tinejdžeri Casablanke u stvari su slušali biskupa Rima s mnogo više zanimanja i poštovanja nego mnogi katolici Nizozemske koji su bili srednje dobi.“

²⁸ Usp.: Aleksander MAZUR, *L'insegnamento di Giovanni Paolo II sulle altre*

nima koje Crkva cijeni „uvjereni da njihova vjera u transcendentnog Boga pomaže u izgradnji nove ljudske obitelji utemeljene na višim aspiracijama ljudskoga srca“. Ne prešutjevši razlike između kršćanstva i islama, ističe da međureligijski dijalog vodi u dublje poznavanje i poštovanje drugoga. „U današnjem svijetu koji je tragično obilježen zaboravom Boga, kršćani i muslimani pozvani su da uvijek brane i promiču u duhu ljubavi ljudsko dostojanstvo, moralne vrijednosti i slobodu. Zajedničko hodočašće prema vječnosti treba se izražavati u molitvi, postu i karitativnom djelovanju, ali i u solidarnom zauzimanju za mir i pravdu, za promaknuće ljudi i zaštitu okoliša.“²⁹

Potpisnici Deklaracije osuđuju terorizam u ime Boga

Postavljamo najprije pitanje „književne vrste“ dokumenta koji su potpisali veliki imam Al-Azhara Ahmed Al-Tayyeb i papa Franjo u Abu Dhabiju 4. veljače 2019. Službeni tekst objavljen je na arapskom, engleskom i talijanskom. Talijanski prevoditelji i komentatori predstavljaju ga kao Dokument.³⁰ U samom tekstu naveden je više puta izraz „ovaj dokument“ kada ga potpisnici svrstavaju uz bok „Međunarodnih dokumenata koji su naglasili važnost uloge religija u izgradnji svjetskog mira“, ali je jednom nazvan i „Deklaracija koja bi trebala biti primjenjivana na svim regionalnim i međunarodnim razinama“. Jedan od prvih komentatora ovog dokumenta na talijanskom, Edoardo Scognamiglio s Papinskog teološkog fakulteta u Napulju, zove ga „za-

---

religioni (Roma: Gregoriana, 2004.). Ovo je disertacija priređena i obranjena na Papinskom univerzitetu Gregoriana u Rimu pod vodstvom isusovca Geralda O'Collinsa.

29 « Verso il Grande giubileo : Il dialogo con l' Islam“, *Insegnamenti di Giovanni Paolo II XXII,1 (gennaio-giugno 1999)*, 882-884.

30 Usp.: uvod i prijevod Antonio SPADARO: „Fratellanza umana per la pace mondiale e la convivenza comune“ (Abu Dhabi, 4 febbraio 2019)“, *La Civiltà Cattolica* 4048, 2019,391-399. Antonio SPADARO, „Sentinelle di fraternità nella notte“. Il viaggio apostolico di papa Francesco ad Abu Dhabi“, *La Civiltà Cattolica* 4049, 2019, 467-477. Gerald O'COLLINS, „The Pope and religious diversity: Saluting difference, staying faithful“, *The Tablet*, 16 February 2019, 7 zove ga Declaration i povezuje s ranijim katoličkim dokumentima ove vrste. Dr. Mustafa Cerić, koji je osobno sudjelovao na konferenciji i dokument preveo s arapskog, zove ga Povelja, usp.: „O ljudskom bratstvu radi svjetskog mira i suživota“, *Preporod* 4/2019., 32-33. Bošnjački novinar i teolog Mirnes KOVAČ, „Dijalog: Historijski susret – Papa u posjeti Arabijskom poluotoku“, *Preporod* od 15. 2. 2019., 31 naziva ga također Povelja. Vrhbosanski doktorand u Rimu don Branko Jurić naslovio ga je Deklaracija u *Vrhbosni* 1/2019., 15-18.

jednička deklaracija (*dichiarazione congiunta*).³¹ Kako se oslanjam na hrvatski prijevod don Branka Jurića objavljenom u *Vrhbosni* 1/2019., njegovu kategorizaciju „Deklaracija“ smatram razboritom u hrvatskom teološkom ozračju.

Za razliku od papinskih učiteljskih tekstova, koji uz glavni naslov donose podnaslove i brojeve za pojedince cjeline, ovaj ima samo opći naslov te podnaslove „Uvod“ i „Dokument“, bez brojeva iako obuhvaća četiri stanice. Počinje svečanom najavom:

„U ime Boga koji je stvorio sva ljudska bića jednakima u pravima, dužnostima i dostojanstvu pozvavši ih da žive zajedno kao sestre i braća, da nastanjuju zemlju i pronose njome vrijednosti dobra, ljubavi i mira.“

Zatim slijedi još deset svećanih najava koje počinju s „u ime“. Potpisnici se poistovjećuju s muslimanima i katolicima svijeta kada nakon ovoga uvoda ističu:

„Mi - koji vjerujemo u Boga i u konačni susret s Njim i Njegov Sud – temeljem naše vjerske i moralne odgovornosti i ovim Dokumentom tražimo od nas samih, od svjetskih lidera, kao i od arhitekata međunarodne politike i svjetske ekonomije, da ozbiljno radimo na promicanju kulture tolerancije, zajedničkog života i mira, te da se čim prije intervenira kako bismo zaustavili prolijevanje ne-dužne krvi i okončali ratove i sukobe, propadanje okoliša te kulturni i moralni pad koji svijet trenutno proživljava.“

Ovakva struktura dokumenta te upotrebljavani izrazi očituju da su prvi nacrt dali muslimanski suradnici, a Papini delegati poštovali su vizije svojih partnera. Potpisnici se zajedno sa svojim vjernicima i suradnicima podsjećaju da je temelj njihova nastupanja vjera u Boga Stvoritelja i pravednog suca svih ljudi. Motivirani takvom vjerom, žele promicati toleranciju, zajednički život i mir. Mole „arhitekate međunarodne politike i svjetske ekonomije“ da žurno porade na okončanju ratnih sukoba u kojima su bespomoćni i siromašni ljudi najbrojnije žrtve. Stavljajući sebe u prvo lice množine, oni ponizno *prihvaćaju odgovornost i izražavaju spremnost* za pridruživanje političarima i generalima u traženju izlaska iz socijalnih i moralnih problema čovječanstva. Ovo nije moraliziranje s visoka, nego nuđenje ispružene ruke jer znaju da i njihovi vjernici žive i djeluju u takvu svijetu.

³¹ U poglavlju „Il sogno e la sfida della fraternità universale. L'impegno comune di cristiani e musulmani: prendersi cura dell'Altro“, knjige Antonio SACIONE-Edoardo SCOGNOMIGLIO, *Nei legami della fraternità universale. Ecumenismo-Dialogo-Libertà religiosa* (Siena: Edizioni Cantagalli, 2019.), 277-294.

U nastavku ističu tragičnu stvarnost nasilja i krvoprolića, što je „posljedica odstupanja od religijskih učenja“. Pozivaju ekstremiste na svim stranama da prestanu koristiti religije i Božje ime „kako bi opravdali ubojstvo, progonstvo, terorizam i ugnjetavanje“. Zatim nastavljaju:

To tražimo na temelju naše zajedničke vjere u Boga koji nije stvorio žene i muškarce da budu ubijeni ni da se međusobno sukobljavaju, niti da budu zlostavljani ili ponižavani u njihovim životima i okolnostima. Svemogući Bog zapravo nema potrebu da ga bilo tko brani i ne želi da se Njegovo ime koristi za teroriziranje ljudi.

Ovim podsjećaju na televizijske slike s okrutnim ubijanjem zarobljenih od strane ISIL-ovaca uz poklik koji je zloraba muslimanskog Vjerovanja: „Allah hu ekber – Bog je najveći!“ Nekoć su katolički križari uz slične kršćanske slogane ubijali u Palestini čak starce, žene i djecu, npr. prigodom osvajanja Jeruzalema 15. srpnja 1099. godine.³² Potpisnici su uvjereni da islam i kršćanstvo nisu po sebi uzrok terorizma, ali bivali su i bivaju zloupotrebjavani u socijalnim konfliktima i međuetničkim oružanim sukobima. Zato nastavljaju:

Odvratni terorizam koji ugrožava sigurnost ljudi kako na Istoku, tako i na Zapadu i na Sjeveru i na Jugu, šireći paniku, teror i pesimizam, nije uzrokovan religijom – čak i kada je teroristi instrumentaliziraju – nego nagomilanim pogrješnim tumačenjima religijskih tekstova te politikama gladi, siromaštva, nepravde, ugnjetavanja, arogancije. Stoga je potrebno prestati podržavati terorističke pokrete novcem, oružjem, planovima ili opravdavanjima, kao i medijskim izvještavanjem te sve to treba smatrati međunarodnim zločinima koji ugrožavaju globalnu sigurnost i mir. Takav terorizam mora biti osuđen u svim njegovim oblicima i pojavama.

Ovdje muslimanski predlagači računaju s općim mišljenjem velikog broja građana u muslimanskim zemljama koje su nekoć bile kolonizirane od vlada službeno kršćanskih zemalja te su njihovi suna-

³² Ahmet ALIBAŠIĆ, „Hronološki pregled historije islama i muslimanskih naroda“, u: Rifat FETIĆ-Dževad HODŽIĆ (ur.), *Atlas islamskog svijeta* (Sarajevo: 2004.), 795-805. Na str. 797 kaže. „God. 1095. na Crkvenom saboru u Klermon Feranu papa poziva kršćansku Evropu u sveti rat protiv muslimana. Slijedeće godine počeli skoro dvjestogodišnji križarski pohodi protiv islama i muslimana. 15. 7. 1099. križari osvajaju Jeruzalem, čine masakr nad njegovim stanovnicima i osnivaju Latinsko carstvo.“

rodnjaci i pripadnici *ume* pretrpjeli mnoge nepravde i ugnjetavanja. Nakon povlačenja kolonizatorskih vlasti ostala su ekonomska ucjenjivanja i pomaganje skupina koje pružaju otpor. S druge strane, papa Franjo u svojim nastupima uporno upozorava na prodaju oružja od koje profitiraju bogati proizvođači iz uglavnom zapadnih zemalja i nije im pri tome stalo da će tim oružjem biti ubijani bespomoćni siromasi i potlačeni stanovnici pojedinih diktatorskih država. Rečenicom: „Sve-mogući Bog nema potrebe da ga bilo tko brani i ne želi da se Njegovo ime koristi za teroriziranje ljudi“ muslimanski sastavljači Deklaracije sigurno su navukli bijes muslimanskih ekstremista koji se služe vojnim nasiljem u nametanju svojih stavova drugim muslimanima i sugrađanima koji nisu muslimani. Ovo je vrlo hrabra proročka rečenica kojom potpisnici raskrinkavaju zloporabu vjere kod subraće koji sami sebe proglašavaju vrhunskim tumačima islama i osvetnicima Alaha. „U Abu Dhabiju potpisnici su još jednom pokazali da se ne može ubijati u Božje ime te da religija ne može biti sredstvo nasilja: terorizam se može opravdati samo ideološkom manipulacijom vjere. Onaj koji vjeruje samo je sposoban ljubiti i činiti bližnjemu dobro te se može zalagati u zajedničkom služenju posljednjima, vršeći pravdu i iskazujući dobrotvornost u bratskom poštovanju. Potpisnici su gledali na vjeru kao na konkretno iskustvo ljubavi prema Bogu koja se spontano prelijeva u ljubav prema bližnjemu.“³³

Ugrožena prava žena, djece i starih osoba

Već smo spominjali kako su potpisnici Deklaracije iz Marakeša od 27. siječnja 2016. pozvali vladare muslimanskih zemalja i vlastite sunarodnjake da premisle dosadašnji pojam manjina kao zaštićenih religijskih ili etničkih skupina na teritoriju određene većine. Događene diskriminacije i zlostavljanja pripadnika manjina potaknule su muslimanske i katoličke čelnike na potporu promišljanju prava manjina i preslagivanja tradicionalnih odredbi. Zato se pobornici i potpisnici ove Deklaracije /zalažu za / nov koncept punog državljanstva i odbacivanje diskriminatornog korištenja izraza „manjine koji izaziva osjećaje izoliranosti i inferiornosti“. Potpisnici se slažu u dijagnozi da pretežno kršćanski Zapad boluje od materijalizma te pretežno muslimanski Istok od tehničkog i kulturnog nazatka. Oni se mogu dopunjavati tako što će osiguravati poštovanje općih i zajedničkih ljudskih prava kako

³³ Edoardo SCOGNAMIGLIO, *Art. cit.*, 278. Iz samog naslova njegova članka vidi se da središnjim pojmom u Deklaraciji smatra otvaranje za drugoga.

bi se osigurao dostojanstven život za sve ljude, žene i muškarce, na Istoku i na Zapadu, izbjegavajući korištenje politika i dvostrukih standarda.

U tom kontekstu Deklaracija naglašava važnost obitelji:

Očito je /u ovom kontekstu/ kako je obitelj kao temeljna jezgra društva i čovječanstva bitna za rađanje djece, njihov odgoj, obrazovanje, osiguravajući im čvrstu moralnu formaciju i obiteljsku zaštitu. Napad na instituciju obitelji, preziranje ili sumnja u važnost njene uloge jedno je do najopasnijih zala našega vremena.

Muslimanski Kur'an i kršćanska Biblija složno uče da Bog šalje u život ljude kao muškarce i žene koji su pozvani sklapanjem braka podržavati se u međusobnoj ljubavi te rađati i odgajati djecu da postanu odgovorni članovi obiteljske, religijske i društvene zajednice. Prirodno gnijezdo za rađanje i rast zdrave djece je obitelj koja može uspješno obavljati svoje poslanje samo uz pomoć vjerničke i društvene zajednice jer sami roditelji ne mogu osigurati svojoj djeci potrebno školovanje, zdravstvenu njegu i put u život.

Posebnu pozornost Deklaracija posvećuje ženama:

Neophodno je potrebno priznavanje prava žena na obrazovanje, zapošljavanje i ostvarivanje njihovih vlastitih političkih prava. Nadalje, moraju se uložiti snažni naponi da se žene oslobode povijesnih i društvenih pritisaka suprotnih načelima vlastite vjere i dostojanstva. Također je potrebno zaštititi žene od seksualnog iskorištavanja i tretiranja kao da su roba ili sredstvo užitka ili financijske dobiti. Sukladno tome moraju se okončati sve neljudske prakse i vulgarni običaji koji ponizuju dostojanstvo žena. Potrebno je raditi na tome da se promijene zakoni koji sprečavaju žene da u potpunosti uživaju svoja prava.

Ovo je tužan pregled zapostavljanja i zlostavljanja žena među muslimanima i kršćanima svih zemalja. U mojemu djetinjstvu mnogi katolički očevi smatrali su da žensku djecu ne trebaju slati ni u osnovnu školu jer će ih vlastita majka naučiti kuhati, čistiti i krpiti, a to bi im trebalo biti dovoljno za sretnu udaju i življenje u tradicionalnim agrarnim sredinama. Država je naredila obvezatnu osnovnu školu za djevojčice i dječake, a mudri i sposobni roditelji šalju svoje sinove i kćeri također u srednju školu i na fakultet. Sama škola nije dovoljno unaprijedila i humanizirala muškarce i žene u braku. U svojoj dugoj svećeničkoj praksi upoznao sam tužan slučaj gdje fakultetski obrazovan katolik tuče svoju ženu, a ona čak misli da je to normalno jer tako čine mnogi,

a razborite žene skrivaju tu „kućnu sramotu“.

Noviji dokumenti katoličkog učiteljstva razvijaju nauku o dostojanstvu bračne ljubavi i poslanju obitelji (usp.: GS 47-52). Novu razradu toga učenja donio je papa Ivan Pavao II. apostolskom pobudnicom „Obiteljska zajednica“ (*Familiaris consortio*) od 22. studenog 1981. te apostolskim pismom „Dostojanstvo žene“ (*Mulieris dignitatem*) od 15. kolovoza 1988. Papa Franjo od početka svojega mandata skreće pozornost svojim gestama i govorima na djevojke koje bivaju prijevarom dovedene u zapadne zemlje te ucjenjivane da se prostituiraju radi vraćanja novca koji je uložen u njihov dolazak i dobivanje dopuštenja za „rad“. U islamskim zemljama postoje udruženja za pomoć ženama,³⁴ a na Zapadu se za popravljjanje položaja žena u autoritarnim islamskim državama posebno zauzimaju neke obrazovane bivše kršćanke koje su slobodno prihvatile islam i razvile se u priznate teologinje. Takve su, između ostalih, Ingrid Mattson³⁵ u Kanadi i Halima Krausen u Njemačkoj.³⁶

Potpisnici i pobornici Deklaracije nisu zapostavili ni prava djece:

Zaštita temeljnih prava djece – kako bi ona rasla u obiteljskom okruženju, imala prehranu, obrazovanje i podršku – dužnosti su obitelji i društva. Ta prava moraju biti zajamčena i zaštićena, te ih se ne smije zanemariti niti uskratiti bilo kojem djetetu u bilo

³⁴ Članak „Women in Islam“, *Wikipedia engl.* (78 stranica, sa 584 bilješke) navodi kao najvažniju *Organization for Islamic Cooperation* koja je međunarodna za islamske zemlje. Također da 90 % sunitskih i šijitskih muslimana poštuju ono što o položaju i poslanju žena određuju Kur'an i Hadis a tek 9 % njih su vehabijski usmjereni i ne priznaju prava žena.

³⁵ Izdavačka kuća Islamske zajednice u BiH izdala je prijevod njezine knjige na bosanski *Priča o Kur'anu. Historija Kur'ana i njegovo mjesto u životu muslimana* (Sarajevo: 2015.), 477 stranica s bibliografijom. Ona je autorica priloga „How to read the Qur'an“ u zbornom djelu *The Quran. A New Translation and Coomentary*, Seyyed Hossein Nasr Editor-in-Chief (New York: 1915.), str. 1587-1600. Profesor Nasr predstavlja je kao dobru poznavateljicu Kur'ana i muslimansku feministkinju u pozitivnom smislu.

³⁶ Bila je od 1995. do 2014. voditeljica (imam) džamije u Hamburgu u kojoj se govori njemački. Između ostaloga, sa skupinom suradnika priredila je Kur'an na njemačkom s komentarom, napisala je u dva sveska svoje Propovijedi petkom na njemačkom. Znajući da jedan dio pripadnika džemata ne bi odobravao da žena propovijeda u džamiji, ona ih je napisala i dala tiskati. U intervjuu agenciji *Quantara de* 2017. izjavila /je/ da nije formalna feministkinja, ali je dodala: „Moji učitelji muškarci izvršili su svoju svrhu osposobljavanja i ohrabrenja žena da čine ono što hoće!“

kojem dijelu svijeta. Moraju se osuditi svi postupci kojima se krše dostojanstvo i prava djece. Jednako je važno biti oprezan s opasnostima kojima su ona izložena, osobito u digitalnom okruženju, te zločinom smatrati trgovanje njihovom nevinošću i sve nasilne povrede njihovoga djetinjstva.

Muslimanski i katolički roditelji mogu samo pozdraviti ovo zauzimanje starješina za svu djecu svijeta. Punu zdravstvenu i obrazovnu podršku njihovoj djeci ne mogu priuštiti oni sami, i zato trebaju podršku svojih vjerskih zajednica, ali i države u kojoj žive. Upozorenje na digitalne opasnosti za mlade i trgovanje njihovom nevinošću vrlo je realno.

Autori Deklaracije nisu zaboravili stare i nemoćne:

Zaštita prava starijih, slabih, invalidnih i potlačenih osoba vjerska je i društvena obveza koja mora biti zajamčena i zaštićena strogim zakonodavstvom i primjenom relevantnih međunarodnih sporazuma.

To je uključenje u pothvate UN-a i Sv. Stolice za stare i nemoćne. Odgovarajući na inicijativu UN-a za globalne objektivne o starenju, iz koje je izraslo proglašenje Međunarodnog dana starijih osoba 1. listopada 1991., Papinsko vijeće za laike izdalo je 1. listopada 1998. dokument *Dostojanstvo i poslanje starijih u Crkvi i svijetu*.³⁷ Na početku dokumenta prihvaćena je inicijativa ondašnjeg generalnog sekretara UN-a Kofija Annana da god. 1999. bude proglašena međunarodnom godinom starih uz moto „Prema društvu za sve životne dobi“. Autori toga dokumenta vide pet svojstava starosti: potreba i bogatstvo altruizma, memorija i vlastiti identitet, iskustvo, međuovisnost, cjelovitija vizija života. Biblija uči da mladi, odrasli i stari trebaju jedni druge. Starima je važan osjećaj pripadnosti zajednici te sudjelovanje u socijalnom životu na način prikladan njihovoj dobi. Oni koji djeluju među starima, trebali bi znati da im je religijska praksa važna. U programu Jubileja 2000. Ivan Pavao II. posvetio je sa svojim suradnicima pozor-

---

³⁷ Pontificium consilium pro laicis, *La dignità dell'anziano e la sua missione nella Chiesa e nel mondo, Enchiridion vaticanum 17-1998* (Bologna: 2000.), 1146-1173. Preveden i tiskan na hrvatskom: Papinsko vijeće za laike, *Dostojanstvo i poslanje starijih u Crkvi i svijetu* (Biblioteka IKA – dokumenti Knjiga 4),(Zagreb: 1999.).

nost i starijima u Crkvi. Izdao je 1. listopada. 1999. *Pismo starijim osobama*.³⁸ U uvodu spominje s radošću da je godinu 1999. OUN posvetio starijim osobama te upućuje na dokument Papinskog vijeća za laike o tome iz prethodne godine. Zatim svoju poruku izlaže kroz kratke podnaslove:

- Zamršeno stoljeće na putu u budućnost punu nade (br. 3-4);
- Jesen života (br. 5);
- Starije osobe u Svetom pismu (br.6);
- Čuvari zajedničkog sjećanja (br. 9-10);
- 'Poštuj oca svoga i majku svoju' (br. 11-13);
- 'Pokazat ćeš mi stazu u život, puninu radosti pred licem tvojim' (Ps 16,11) (br. 14-16);
- Predznak života (br. 17-18).

Papa ponizno priznaje da govori osobama svojih godina, izražava radost zbog pada ugnjetačkih režima u Europi, ali i zabrinutost zbog „žestokih sukoba na Balkanu“ (br. 3) i vidi mogućnosti za ostvarenje mira i napretka. Starost označuje kao doba povećane mudrosti i promišljenijih savjeta te s psalmistom moli: „Nauči nas dane naše brojiti, da steknemo mudro srce“ (Ps 90,12).

Ovim odlomkom autori Deklaracije pridružuju se programima UN-a za stare i nemoćne te zajedno sa svojim vjernicima žele bolesnim i starim učiniti sadržajima završne godine njihova zemaljskog propuetovanja.

Muslimani BiH surađuju s katolicima u čuvanju okoliša, školskom vjeronauku i zaštiti nemoćnih od obiteljskog nasilja

Deklaracija u Uvodu ističe:

„Vjernik je pozvan izraziti ovo ljudsko bratstvo, čuvajući stvoreno i cijeli svemir te podržavajući svaku osobu, osobito najpotrebnije i najsiromašnije.“

Papa Franjo izdao je 25. svibnja 2015. Encikliku o brizi za zajednički dom *Laudato si* kojoj je dao naslov po Pjesmi stvorenja sv.

³⁸ Hrvatski prijevod, *Pismo pape Ivana Pavla II. starijim osobama* (Dokumenti 123), (Zagreb: KS, 1999.). Godine 2004. tiskano je drugo izdanje. Hrvatski prijevod nalazi se i na internetskoj adresi Vatikana (uvid 31. prosinca 2016.).

Franje Asiškog.³⁹ U njoj je upozorio sve ljude našega vremena na opasnosti od nemilosrdnog korištenja prirodnih bogatstava i pozvao na čuvanje prirode kao zajedničkog doma. Encikliku su spremno podržali ne samo katolici otvoreni za ekološka pitanja nego i sljedbenici nekršćanskih religija. Svjestan je da je zaštita prirode i muslimanima važno pitanje preživljavanja za cijeli ljudski rod, Papa je u okviru šestog poglavlja („Ekološki odgoj i duhovnost!“) uz broj 233 citirao u bilješci 159 izreku egipatskog sufija iz 16. stoljeća Ali al-Khawasa (umro 1532.) o govoru vjetra i pjevu ptica koji razumiju duhovno uznapredovali vjernici. To su brzo opazili muslimanski komentatori,⁴⁰ kao i katolici koji se bave katoličko-muslimanskim pristupom ekologiji.⁴¹ Bošnjački muslimanski teolozi uočili su važnost ovoga područja pa su god. 2001. preveli i u Sarajevu izdali djelo Seyyed Hossein Nasr, *Susret čovjeka i prirode, duhovna kriza modernog čovjeka*, prijevod i pogovor Enes Karić. Nasr je iranski šijitski filozof koji djeluje u SAD-u. Dževad Hodžić ističe: „Na praktičnom planu, u suvremenim uvjetima, osnovni zahtjev islamske etike u pogledu čovjekovog odnosa prema prirodi predstavlja imperativ da se klasične islamske vrline mudrosti, umjerenosti, pravičnosti, milosti, strpljivosti, darežljivosti koncipiraju i prakticiraju ekološki. A to znači da se u našem odnosu prema prirodi nastoji čuvati i njegovati harmonija, da se u iskorištavanju prirode zalažemo za mjeru, da čuvamo i njegujemo prirodnu ravnotežu kao princip svega života, da se građanski hrabro i politički odgovorno zalažemo za ekološke standarde u našem komunalnom, nacionalnom i međunarodnom pravnom, ekonomskom i političkom životu, da se prema prirodi odnosimo s emocionalnom inteligencijom, da volimo prirodu kao dio nas samih.“⁴² Kada su profesori Franjevačke teologije u Sarajevu pokrenuli inicijativu za osnivanje *Bioetičkog društva u BiH*

³⁹ Papa FRANJO, *Laudato si*. Enciklika o brizi za zajednički dom (Dokumenti 169), (Zagreb: KS, 2015.).

⁴⁰ Adnane MOKRANI, „Islamic ecological reflections in Dialogue with *Laudato si*“, *Islamochristiana* 43(2017.), 115-122.

⁴¹ Jason WELLE, „A Note on a Footnote: Pope Francis’s Sūfi Ecologist“, *Islamochristiana* 43 (2017.), 141-147. Dawn M. NOTHWEHR, O. S. F., „A Model for Muslim-Christian Dialogue on Care for the Earth: Vatican II and the Sultan, and the Pope Francis“, u: *Catholicism Engaging Other Faiths*. (bilj. 5), 265-284. Lisa H. SIDERIS, „Techno-Science, Integral Thought, and the Reality of Limis in *Laudato si*“, *The Trupmeter* 34, (1/2018.), 14-35.

⁴² Dževad HODŽIĆ, „Islamski religijski osnovi za svjetsku i ekološku etiku“, u: *Etika. Uvod u islamsko i zapadno etičko mišljenje* (Sarajevo: FIN, 2005.), 267-278, citat str. 277.

god. 1995. i osnovali ga na bioetičkom simpoziju 1. travnja 1996., istaknuti muslimanski etičari u BiH pridružili su im se.

U Torontu je od 1. do 7. studenog 2018. održano sedmo zasjedanje Parlamenta svjetskih religija na kojem je 4. studenog raspravljano o temi „Akcija za klimu: briga za našu zemlju, odgovornost za našu budućnost“. Doneseno je proširenje Deklaracije o svjetskom etosu iz god. 1993.: „Obveza na kulturu održivosti brige za Zemlju“, temeljeno na Zlatnom pravilu koje postoji u velikim religijama svijeta. Srž toga proširenja je: Ne smiješ biti pohlepan! Misli na dobro svih! Jedan pobornik međureligijske suradnje u BiH, u članku povodom toga proširenja, analizira ekološki kapital židovstva, kršćanstva i islama prema Tori, Novom zavjetu i Kur'anu te vidi nov poticaj suradnji kršćana i muslimana BiH na tome polju: „Sve to znači da u našoj zemlji trebamo vjernice i vjernike, koji će kreativno oživjeti ekološki kapital svoje religije, koji će kao poduzetnici ekološki poslovati, a kao političari promicati zelene politike. Trebamo vjerske poglavare i službenike koji će neustrašivo podići glas protiv poduzeća koja uništavaju okoliš i korumpiranih političara koji to dopuštaju.“⁴³ U Federaciji BiH kao i u RS postoje zakoni o zaštiti prirode te programi obrazovanja za zdrav okoliš u osnovnim i srednjim školama, kao i mogućnost studiranja ekologije s bioetikom. U tim programima surađuju građani kojima je vjera važan element odgovornog i radosnog življenja.

Još dok je trajao rat za osamostaljenje BiH kao međunarodno priznate države, vjerski poglavari tražili su *povratak konfesionalnog vjeronauka* u osnovne i srednje škole kakav je postojao u vrijeme austrijsko-ugarske uprave i Kraljevine Jugoslavije. Pri tome su inzistirali da oni školuju vlastite vjeroučitelje i dadnu napisati udžbenike. Ondje gdje su ratne prilike dopuštale, takav vjeronauk počeo je već 1993. U takvu vjeronauku vjeroučitelji uče djecu vlastitih vjernika o njihovoj vjeri, ali iznose također informacije o vjeri drugih sugrađana u našoj zemlji. Takve informacije pregledali su teolozi i pedagozi uzajamno te ustanovili da su one dobronamjerne i uglavnom objektivne. Povrh toga, pojedini vjeroučitelji različitih konfesija pozivaju u goste vjeroučitelja drugih da njihovim đacima predstavi neki vjerski blagdan ili običaj svoje zajednice. Sami vjeroučitelji povremeno se sastaju na seminare na kojima analiziraju svoja iskustva i predlažu određene

⁴³ Alen KRISTIĆ, „Ekologija kao najveći religijski izazov u XXI stoljeću. U povod Sedmog zasjedanja Parlamenta svjetskih religija i proširenja 'Deklaracije o svjetskom etosu', *Znakovi vremena* 82 (Zima 2018.), 153-176, citat str. 175.

inicijative. To je još jedno dobro iskustvo međureligijske suradnje muslimanskih i katoličkih vjeroučitelja.

Najzornija zaštita od nasilja u obitelji su tzv. „sigurne kuće“, podignute od strane državnih vlasti i nevladinih organizacija, u koje se mogu skloniti žene i djeca iz obitelji s doživljenim nasiljem. Za uzdržavanje tih kuća i stručnu pomoć osobama koje su pretrpjele tjelesno ili psihičko zlostavljanje brinu se službenici države i nevladinih organizacija. Nisam do sada imao priliku pročitati znanstvene studije o funkcioniranju tih ustanova te o religijskom i etničkom identitetu pacijentica i djece koji se moraju u njih sklanjati. Već sam spomenuo da iz svojega svećeničkog iskustva znam kako nasilja ima u hrvatskim katoličkim obiteljima. Pretpostavljam s razlogom da ga ima i među muslimanskim i pravoslavnim obiteljima. Na tome polju muslimani i katolici već surađuju na području Federacije BiH, ali diskretno kako ne bi naškodili onima kojima žele pomoći.

Zaključak

Muslimani BiH dosada su iskazali istinski interes za ovu Povelju. *Preporod* je u broju od 15. februara 2019. na punoj naslovnoj stranici donio u boji sliku velikog imama Al-Tayyiba i pape Franje kako si prijateljski stišču ruke. U istom broju, već smo spomenuli, donesen je članak Mirnesa Kovača o ovom epohalnom međureligijskom događaju u UAE-u te na dvije velike stranice prijevod punog teksta Povelje od sudionika dr. Mustafe Cerića. On je uz to održao javnu tribinu u amfiteatru Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu 26. ožujka 2019. Predstavio je Povelju temom „Medinska i druge povelje“. Događaju je prisustvovao sadašnji reis Husein ef. Kavazović izjavivši da ovaj susret smatra povijesno važnim i izazivši nadu da će je IZ u BiH i Katolička Crkva u ovoj zemlji pretočiti u život i na njoj graditi povjerenje između muslimana i katolika. Dr. Cerić je svoje predavanje dao objaviti na internetskom portalu *Preporoda* već 26. ožujka.⁴⁴ Izlaganju su prisustvovali dekan FIN-a dr. Zuhdija Hasanović i direktor Centra za dijalog – Vesatija dr. Senad Ćeman. Dr. Cerić je podsjetio na ugovor Proroka Muhameda god. 622. sa Židovima i kršćanima, koji su živjeli na teritoriju mlade muslimanske države, kojim im je zagarantirao religijsku

---

⁴⁴ Zahvaljujem Mirnesu Kovaču, novinaru i djelatniku *Preporoda*, što mi je 2. travnja dostavio elektronički tekst na uvid.

slobodu i miran boravak ako budu plaćali porez i držali građanske obveze.⁴⁵ Dr. Cerić povezuje Deklaraciju s učenjem Drugog vatikanskog o muslimanima, zatim s dokumentom dijaloga *Zajednička riječ između nas i vas* koji su 2007. ponudili muslimanski čelnici i s Marakeškom deklaracijom 2016. Također očekuje da se organizira pohod velikog imama Al-Tayyeba muslimanima Europe te predlaže proučavanje ove Deklaracije na FIN-u u Sarajevu.

Od katoličkih medija već smo spomenuli opširan izvještaj *Glasa koncila* o pohodu pape Franje muslimanima i katolicima u Abu Dhabiu i potpisanoj Deklaraciji. U BiH tekst Deklaracije objavili su KTA i *Vrhbosna*. Osobno se nadam da će konkretno djelovanje u duhu Deklaracije smanjiti islamofobiju kod katolika naše zemlje i drugih zemalja zapadne demokracije.⁴⁶ Trebala bi smanjiti i pritisak na kršćane koji se iseljavaju iz muslimanskih zemalja. Uviđavni muslimanski čelnici žale zbog tog iseljavanja, ali do sada nisu mogli promijeniti hostilni mentalitet svojih većinskih sugrađana prema kršćanima kao manjini.⁴⁷ U vremenu kada izbjeglice s Bliskog istoka, uglavnom bježeći od ratnih sukoba u islamskim zemljama, preko Hrvatske te BiH traže privremeni smještaj u ovim krajevima ili čak trajni prihvata, muslimani i katolici mogli bi surađivati u ublažavanju potreba tih muškaraca, žena i djece koji traže sigurnost i mogućnost održavanja vlastite obitelji od svojega rada.⁴⁸

Muslim-Catholic Declaration on human fraternity signed at Abu Dhabi 4 February 2019

⁴⁵ Usp.: Rešid HAFIZOVIĆ, „Medinski ustav i Poslanikov odnos prema drugima“, u: Amra PANDŽO (prir.), *Priručnik za nastavnice i nastavnike islamske vjeronauke o mirovnoj dimenziji islama* (Sarajevo: 2008.), 5-12. Autor je naveo osnovnu muslimansku literaturu.

⁴⁶ O fenomenu i razmjerima islamofobije usp.: Ahmet ALIBAŠIĆ-Muhamed JUSIĆ (ur.), *Islamofobija: Pojam, Pojava, Odgovor* (Sarajevo: CNS, 2014.). Usp.: i moju recenziju te knjige u *Vrhbosnensia* 1/2015., 256-261.

⁴⁷ Usp.: El Hasan Bin Talal, *Christians in Arab World* (Aman: 1994.). Fra Marinko PEJIĆ, *Kršćani u zemljama islama* (Zagreb: 2019.). Ovu knjigu predstavili su 16. svibnja 2019. u franjevačkom samostanu sv. Ante u Sarajevu dvoje bošnjačkih intelektualaca Hajrudin Somun i dr. Zilka Spahić-Šiljak te profesor Franjevačke teologije Miro Jelečević.

⁴⁸ Usp.: Dragan ĐURIĆ, „Ljudi su puni straha i zaboravljaju na solidarnost prema izbjeglicama“ Intervju sa s. Vesnom Zovkić“, *Nacional* (politički tjednik, Zagreb) br. 1097 od 30. 4. 2019., 54-57.

Summary

Thanks to creative mediation of Ahmad Al-Tayyeb, grand imam of Al-Azhar, Cairo, Muslim government of United Arab Emirates invited Pope Francis to visit their country 3-5 February 2019 and participate in the Global Conference of human fraternity organized by the Muslim Council of Elders. The Conference was attended by 500 representatives of world religions. Shaik Al-Tayyeb and Pope Francis have signed on that occasion the Declaration on Human fraternity for world peace and living together. In presenting this declaration from the context of Catholics and Muslims in Bosnia and Herzegovina the author points out that Reis emeritus dr. Mustafa Cerić participated in the Conference and published its translation into Bosnian for his fellow Muslims in *Preporod* of 15 February 2019. He also gave a public lecture on it to professors and students of the Faculty of Islamic Studies in Sarajevo. Catholic media in Sarajevo have also published full text of the Declaration. This author puts the Declaration into the context of some previous gestures of Muslim scholars and the Holy See, like 1985 speech of Pope John Paul II to Muslim audience at Casablanca stadium, 1998 Agreement between the Pontifical Council for Interreligious Dialogue and Permanent Committee of al-Azhar for Dialogue with Monotheistic Religions, 2007 Open Letter of Muslim scholars to Christian leaders *A Word between Us and You*, 2014 Open Letter to self-proclaimed emir of ISIL, 2016 Marrakesh Declaration, 2017 Address of Pope Francis to Al-Azhar Peace Conference. In Abu Dhabi Declaration Muslim and Catholic signatories rely on shared faith in God and condemn “all those practices that are a threat of life such as genocide, acts of terrorism, forced displacement, human trafficking, abortion and euthanasia”. God the Almighty “has no need to be defended by anyone and does not want His name to be used to terrorize people”. This is courageous allusion to violent acts and murders committed by ISIL fighters. In proclaiming human fraternity for world peace and living together, they plead for just politics and economy, for environment safeguarding, for rights of women, children and elderly persons. In BH Muslims and Catholics do cooperate in protecting natural goods of their shared country, mostly through education programs in elementary and high schools. Through confessional faith education in public schools, where legal religion superiors educate their own teachers of faith and provide respective school manuals, they also depict the faith of other fellow students and

fellow citizens. Recognizing the need for protection of weak members in families they support opening and running a number of “safe houses”. This declaration can inspire them to improve the existing levels of cooperation and open the new ones. This author hopes that the declaration would contribute towards eliminating islamophobia in minds and hearts of Western Christians and a more humane treatment of Christians as minorities in Muslim Countries.

Mato Zovkić